

TÌM HIỂU CHIẾN TRANH THƯƠNG MẠI MỸ - TRUNG QUỐC VÀ ẢNH HƯỞNG CỦA NÓ ĐẾN KINH TẾ TOÀN CẦU VÀ VIỆT NAM

LƯƠNG MINH CỪ*, TRẦN VĂN THẬN**

Ngày nhận bài: 3/9/2019 - Ngày gửi phản biện: 6/9/2019

Tóm tắt

Ngược dòng lịch sử quan hệ thương mại Mỹ - Trung Quốc đã không ngừng phát triển kể từ khi hai đất nước tái lập quan hệ ngoại giao từ tháng 01 năm 1979 và ký hiệp định thương mại song phương tháng 7 năm 1979. Việc này đem lại nhiều lợi ích chung giữa hai nước Mỹ - Trung Quốc nhưng cũng làm nảy sinh các mâu thuẫn của hai nước do quan hệ dẫn đến khác biệt về hệ thống xã hội, hệ thống chính trị, ý thức hệ. Bài viết này tập trung đề cập đến các diễn biến và nguyên nhân cuộc chiến tranh thương mại giữa Mỹ - Trung Quốc từ quan điểm của hai nước nói trên... và những ảnh hưởng của nó đến nền kinh tế toàn cầu và Việt Nam.

Từ khóa: Cuộc chiến tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc, ảnh hưởng đến Việt Nam.

Abstract

Looking back to history, it can be seen that US-China trade relations have been continuously developing since the two countries re-established diplomatic relations in January 1979 and signed bilateral trade agreements in July 1979. Although this relationship benefits the US and China a lot, it also made the conflicts between the two countries arise and led to the differences in social systems, political systems, and ideologies. This article focuses on the developments and the causes of the US-China trade war from the perspectives of the two countries mentioned above ... and its impacts on the Vietnamese and global economy.

Key words: United States-China trade war, impacts on Vietnam

1. Diễn biến của chiến tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc hiện nay

Ngày 23/3/2018, với lý do Trung Quốc vi phạm quyền sở hữu trí tuệ của Mỹ một cách có hệ thống, Mỹ đã công bố kế hoạch nhằm áp gói thuế quan đối với gần 1300 sản phẩm

nhập khẩu từ Trung Quốc trị giá 50 tỷ USD, và hạn chế các doanh nghiệp Trung Quốc đầu tư vào Mỹ. Tuy nhiên, khác với lệnh áp thuế với nhôm thép của Mỹ, quyết định áp thuế đối với hàng hóa Trung Quốc này chưa xác định rõ loại mặt hàng, cũng chưa xác định thời hạn có hiệu lực. Một ngày sau, Chính phủ Mỹ gửi khiếu nại Trung Quốc lên WTO, cáo buộc Trung Quốc “dường như đang phá vỡ các quy

* Phó Giáo sư - Tiến sĩ, Trường Đại học Cửu Long

** Tiến sĩ, Trường Đại học Cửu Long

tắc của WTO” khi phủ nhận các quyền sáng chế cơ bản của những người nắm giữ bằng sáng chế nước ngoài, trong đó có các công ty Mỹ (Trung tâm WTO, 2018).

Trước kế hoạch của Mỹ, ngày 1/4/2018, Bộ Tài chính Trung Quốc đã công bố danh sách 120 mặt hàng Mỹ sẽ bị áp thuế tăng lên mức 15% khi xuất khẩu vào thị trường Trung Quốc như trái cây và các sản phẩm liên quan; và 8 mặt hàng bị áp thuế 25% gồm thịt lợn và các sản phẩm liên quan. Phần lớn các sản phẩm trong danh sách này Trung Quốc đều đang nhập khẩu với khối lượng lớn từ các bang vốn hậu thuẫn cho Donald Trump trong chiến dịch tranh cử (Meijer & Navaratnam, 2018). Ngày 10/4, Trung Quốc cũng đệ đơn lên WTO kiện Mỹ về việc tăng thuế nhập khẩu nhôm và thép.

Bốn ngày sau khi Trung Quốc công bố áp thuế vào hàng hoá Mỹ, ngày 4/4/2018, Mỹ đưa ra thông báo sẽ bổ sung áp thuế vào các mặt hàng Trung Quốc nhập khẩu với tổng giá trị 100 tỷ USD, chủ yếu vào các lĩnh vực Mỹ cho là Trung Quốc đã “ăn cắp” công nghệ của Mỹ như robot, công nghệ thông tin, công nghệ viễn thông, lĩnh vực hàng không vũ trụ... nếu Trung Quốc áp thuế vào 128 mặt hàng của Mỹ (Cheng, 2018).

Trước tình hình căng thẳng thương mại ngày càng leo thang, đại diện thương mại của Mỹ và Trung Quốc đã lên kế hoạch gặp gỡ và kỳ vọng đạt được thỏa thuận có lợi cho cả hai bên. Vào giữa tháng 5/2018, các cuộc đàm phán đã đạt được kết quả tương đối khả quan khi Trung Quốc đã đồng ý mua gần 70 tỷ USD nông sản và sản phẩm năng lượng của Mỹ nếu Mỹ không tăng thuế. Đề xuất này đồng nghĩa với việc Trung Quốc đồng ý mua thêm một khối lượng hàng hoá tương đương hơn 50% kim ngạch xuất khẩu của Mỹ sang Trung Quốc trong năm 2017. Tuy nhiên, Trung Quốc khẳng

định nếu Hoa Kỳ đưa ra các biện pháp trừng phạt thương mại bao gồm gia tăng thuế nhập khẩu, toàn bộ kết quả thương thảo về kinh tế và thương mại giữa hai bên sẽ bị hủy bỏ, bao gồm cả đề xuất trên (Bộ Tài chính, 2018). Để đáp lại, Mỹ cũng nói lỏng hạn chế với công ty viễn thông Trung Quốc ZTE sau khi doanh nghiệp này lâm vào cảnh khó khăn vì lệnh cấm mua các linh kiện quan trọng từ Mỹ. Hai bên cùng tuyên bố nhất trí không áp thuế lẫn nhau và cam đoan không đẩy căng thẳng đi xa thành một cuộc chiến thương mại. Tuy nhiên, thảo luận giữa hai bên chưa giải quyết được những mâu thuẫn gai góc nhất gồm: (i) chính sách công nghiệp của Trung Quốc; (ii) mức độ mở cửa thị trường còn hạn chế của Trung Quốc và (iii) thâm hụt thương mại Mỹ-Trung Quốc.

Căng thẳng thương mại giữa Mỹ và Trung Quốc đột ngột bị đẩy lên cao khi vào ngày 29/5, Mỹ bất ngờ tuyên bố sẽ tiến hành kế hoạch đã đưa ra ngày 23/3 nhằm đánh thuế 25% trên 50 tỷ USD hàng hóa Trung Quốc nhập khẩu và siết chặt quy định đầu tư từ công ty Trung Quốc trong các lĩnh vực công nghệ quan trọng. Ngay sau đó, Trung Quốc cũng tuyên bố tiến hành gói đáp trả tương xứng khi đánh thuế 25% với 659 mặt hàng nhập khẩu từ Mỹ cũng có trị giá 50 tỉ USD, đồng thời tuyên bố các thỏa thuận đã đạt được giữa hai bên trong vấn đề thương mại đều không còn hiệu lực (Trung tâm WTO 2018).

Tất cả các kế hoạch và tuyên bố của Mỹ từ cuối tháng 3 đến cuối tháng 5 đã chính thức được hiện thực hoá khi ngày 6/7/2018, Mỹ đã chính thức thực thi việc áp thuế 25% đối với 34 tỷ USD giá trị hàng hóa nhập từ Trung Quốc trong gói 50 tỷ dự kiến, tập trung vào các mặt hàng động cơ, máy xây dựng máy nông nghiệp, thiết bị điện, viễn thông và giao thông. Trung Quốc đáp trả ngay bằng gói thuế quan 25%

trương tụt nhằm vào 545 mặt hàng của Mỹ - từ ô tô tới nông sản, thủy sản và cũng trị giá 34 tỷ USD.

Vào ngày 23/8/2018, Mỹ tiếp tục áp thuế quan bổ sung lên thêm 16 tỷ USD hàng hoá của Trung Quốc với những hàng hoá chính bị đánh thuế gồm thiết bị bán dẫn, hoá chất, nhựa, xe máy và xe đạp điện. Về phía mình, Trung Quốc cũng tiến hành áp thuế lên 333 mặt hàng trị giá 16 tỷ USD của Mỹ như phế liệu gỗ, phế liệu giấy, phế liệu kim loại cùng nhiều loại xe đạp và ô tô. Như vậy, Mỹ và Trung Quốc đã chính thức hoá việc đánh thuế lên 50 tỷ USD hàng hóa của nhau.

Ngày 17/9/2018, cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung tiếp tục leo thang lên một nấc căng thẳng mới khi Donald Trump quyết định áp thuế quan bổ sung 10% lên các mặt hàng nhập khẩu từ Trung Quốc có tổng kim ngạch là 200 tỷ USD, bắt đầu từ ngày 24/9 đến hết năm 2018. Mức thuế bổ sung này sẽ tăng lên 25% từ ngày 1/1/2019. Lý do Mỹ đưa ra là Trung Quốc đã không thay đổi và không thiện chí trong việc thay đổi các đối xử bất bình đẳng với các công ty Mỹ. Hành động này của Mỹ được đưa ra giữa lúc Mỹ và Trung Quốc đang chuẩn bị nối lại cuộc đàm phán thương mại và vòng đàm phán tiếp theo dự kiến sẽ diễn ra ở Washington sau đó. Với hành động này, có khả năng Trung Quốc sẽ huỷ kế hoạch đàm phán với Mỹ (Partington, 2018).

Ngày 18/9/2018, chỉ sau một ngày Mỹ đưa ra quyết định đánh thuế, Trung Quốc tuyên bố sẽ khởi động chương trình thuế mới lên 60 tỷ USD hàng hóa Mỹ, cũng bắt đầu từ 24/9. Gói thuế mới của Trung Quốc được sẽ được áp lên danh sách gồm 5.027 sản phẩm Mỹ với mức độ từ 5-10%.

Cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung Quốc đã lên mức cao trào mới chính thức bước

vào đợt áp thuế trả đũa lẫn nhau tiếp theo. Chính quyền Washington ngày 1/9/2019 thực thi quyết định tăng thuế suất đối với các hàng hóa nhập khẩu từ Trung Quốc, trong nỗ lực gia tăng áp lực buộc Bắc Kinh phải ký vào thỏa thuận thương mại mới bất chấp quan ngại về kinh tế Mỹ bị trì trệ và tăng trưởng của thế giới bị ảnh hưởng. Cùng ngày, Bắc Kinh cũng chính thức áp dụng biện pháp đánh thuế mới nhằm vào hàng hóa nhập từ Mỹ. Theo Văn phòng Đại diện thương mại Mỹ (USTR), mức thuế bổ sung 15% bắt đầu có hiệu lực từ 11 giờ ngày 1/9/2019 (theo giờ VN), nhằm vào các hạng mục hàng hóa mà trước nay Mỹ vẫn chưa chạm đến. Theo Reuters. “Các hàng hóa tiêu dùng chiếm khoảng phân nửa trong số này, nhiều hơn mức 20% của lần tăng thuế vào tháng 9 năm ngoái. Tổng cộng 3.243 mặt hàng Trung Quốc bị áp mức thuế mới đợt này”¹, từ sản phẩm tiêu dùng (gia vị, thịt mỡ sẵn, xúc xích heo, trái cây, rau quả, sữa, phô mai) đến trang thiết bị thể thao (gậy đánh golf, ván lướt sóng, xe đạp), các thiết bị âm nhạc, trang phục thể thao và đồ nội thất. Những thiết bị tiêu dùng kỹ thuật số như đồng hồ thông minh nằm trong số bị ảnh hưởng nặng nề nhất, nếu tính theo giá trị. Hơn phân nửa trong tổng số hàng hóa may mặc cũng bị dính đợt đánh thuế mới. Các nhà kinh tế học của Viện Kinh tế quốc tế Peterson, trụ sở tại Washington, tính toán có khoảng 112 tỉ USD giá trị hàng hóa của Trung Quốc sẽ bị ảnh hưởng. Trước đó, chính quyền đã buộc phải “nới tay”, hoãn tăng thuế suất đối với 555 mặt hàng so với danh sách ban đầu, cho đến ngày 15/12/2018 nhằm giảm ảnh hưởng đối với thị trường tiêu dùng trong dịp lễ cuối năm. Điều này xuất phát từ việc hơn 80% trong

¹ Nguồn: Báo Thanh Niên số 245, ngày 2/9/2019, trang 22 “Mỹ- Trung Quốc dồn dập trả đũa thương mại”

tổng số hàng hóa nhập khẩu vào Mỹ đến từ Trung Quốc, và rất khó tìm được những nguồn thay thế vào thời điểm này. Bên cạnh đó, tăng thuế, nhiều khả năng đẩy giá thành hàng hóa lên cao, gây ảnh hưởng đến sức mua và cho cả nền kinh tế. Cùng ngày, “*Trung Quốc cũng áp dụng việc tăng thuế nhập khẩu từ 5% lên 10% đối với 75 tỉ USD giá trị hàng hóa từ Mỹ. Đợt áp thuế ngày 1.9 của Trung Quốc nhằm vào 1.717 mặt hàng bao gồm đậu nành và dầu thô*”². Đây cũng là lần đầu tiên dầu thô Mỹ lọt vào danh sách bị áp thuế trả đũa kể từ khi cuộc xung đột thương mại Mỹ - Trung bùng nổ cách đây hơn một năm. Đợt áp thuế thứ hai dự kiến vào ngày 15/12/2018, trùng với thời điểm Mỹ tiến hành đợt tăng thuế tiếp theo. Trung Quốc khi đó sẽ áp thuế đối với 3.361 mặt hàng Mỹ, bao gồm cả ô tô. Tuy nhiên, trong số này chỉ có khoảng 35% (bao gồm dầu thô) là mặt hàng mới được bổ sung, còn đa số đã bị đánh thuế trước đó.

2. Nguyên nhân của chiến tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc theo quan điểm của các bên

2.1. Quan điểm của Trung Quốc

Thứ nhất do chính sách kiểm soát xuất khẩu của Mỹ sang thị trường Trung Quốc

Mỹ đã áp dụng chính sách kiểm soát xuất khẩu phân biệt đối xử đối với Trung Quốc trong nhiều năm qua. Luật Quản lý xuất khẩu của Mỹ cấm xuất khẩu công nghệ hạt nhân, công nghệ tên lửa và các sản phẩm công nghệ cao sang Trung Quốc. Phía Trung Quốc cho rằng luật này rõ ràng là để bảo vệ lợi ích an ninh quốc gia Mỹ, khiến cho tổng kim ngạch xuất khẩu giữa hai nước không tương xứng, dẫn đến

thâm hụt thương mại tăng lên, *đó là nguyên nhân sâu xa của các tranh chấp thương mại*. Việc kiểm soát xuất khẩu của Mỹ cũng dẫn tới tỷ lệ thất nghiệp cao, tăng trưởng kinh tế chậm ở Mỹ. *Chính phủ Mỹ trực tiếp cản trở việc xuất khẩu công nghệ cao của Mỹ sang Trung Quốc làm trầm trọng thêm sự mất cân bằng thương mại Trung Quốc - Mỹ*.

Tại Đối thoại chiến lược kinh tế Mỹ - Trung Quốc ở Bắc Kinh ngày 03 tháng 05 năm 2012 Bộ trưởng Thương mại Trung Quốc Trần Đức Minh cho rằng, sự mất cân bằng thương mại hiện nay giữa Trung Quốc và Mỹ, chủ yếu do chính sách kiểm soát xuất khẩu của Mỹ đối với hơn 2.400 mặt hàng xuất khẩu sang Trung Quốc. Sẽ rất khó khăn để hai nước đạt được cân bằng thương mại nếu Mỹ tiếp tục chính sách kiểm soát như vậy. Nếu Mỹ không loại bỏ kiểm soát xuất khẩu sang Trung Quốc sẽ gây tổn hại cho các công ty và việc làm của người dân Mỹ, cũng như kế hoạch tăng tốc độ xuất khẩu của Mỹ.

Chính sách kiểm soát xuất khẩu phân biệt đối xử của Chính phủ Mỹ đối với Trung Quốc, không chỉ khiến một số lượng lớn các khách hàng Trung Quốc không thể hợp tác với các nhà xuất khẩu Mỹ, mà còn khiến các nhà xuất khẩu Mỹ tự dẽ mất cơ hội thương mại.

Trong khi Chính phủ Mỹ duy trì chính sách kiểm soát xuất khẩu phân biệt đối xử đối với Trung Quốc, một số nước công nghiệp khác đã hủy bỏ chính sách phân biệt đối xử của họ và thậm chí còn hỗ trợ tài chính cho các doanh nghiệp của họ khi xuất khẩu sang Trung Quốc. Điều này chắc chắn đã làm tăng khả năng cạnh tranh sản phẩm của họ trên thị trường Trung Quốc. Các nước thành viên Liên minh Châu Âu không những không thâm hụt thương mại, mà còn đạt được thặng dư thương mại với Trung Quốc. Chính phủ Trung Quốc hy vọng Chính

² *Nguồn: Báo Thanh Niên số 245, ngày 2/9/2019, trang 22 “Mỹ- Trung Quốc đôn dập trả đũa thương mại”*

phủ Mỹ sẽ áp dụng các biện pháp hiệu quả để giảm hay thậm chí hủy bỏ các chính sách kiểm soát xuất khẩu phân biệt đối xử hiện nay đối với Trung Quốc để mở ra một sự lành mạnh và cân bằng trong quan hệ thương mại Trung Quốc - Mỹ. “*Đây là một cách thực tế để giải quyết vấn đề cán cân thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ*”.³

Thứ hai do có sự khác biệt thống kê về thương mại giữa Mỹ và Trung Quốc dẫn đến khác biệt trong quan điểm đánh giá kết quả kinh tế

Vấn đề đầu tiên và quan trọng nhất trong sự mất cân bằng thương mại Trung Quốc - Mỹ là do số liệu thống kê có sự khác biệt giữa Trung Quốc và Mỹ. Kim ngạch xuất khẩu của Trung Quốc tính theo giá (FOB), trong khi đó kim ngạch nhập khẩu của Mỹ dựa trên số liệu thống kê trong hồ sơ hải quan nhập khẩu bao gồm cả thuế hải quan, chi phí bảo hiểm và vận chuyển hàng hóa. Vì vậy, giá trị nhập khẩu của Mỹ từ Trung Quốc, theo tính toán của Mỹ được định giá cao hơn tính toán của Trung Quốc. Bên cạnh đó, kim ngạch nhập khẩu của Trung Quốc tính theo giá thành, bảo hiểm và cước (CIF), trong khi kim ngạch xuất khẩu của Mỹ tính theo giá miễn trách nhiệm dọc mạn tàu nơi đi (FAS). Chi phí vận chuyển tính theo FAS thấp hơn CIF, vì vậy xuất khẩu của Mỹ sang Trung Quốc theo tính toán của Mỹ thấp hơn so với tính toán của Trung Quốc. Ngoài ra, toàn bộ ranh giới thống kê hệ thống thương mại của Mỹ nằm trong biên giới, nhập cảnh vào khu thương mại tự do Mỹ và kho ngoại quan lưu trữ hàng hóa có trong số liệu thống kê. Tuy nhiên, Trung Quốc có hệ thống thương mại đặc biệt, lãnh thổ hải quan như một ranh giới thống kê,

không có hàng hóa gửi kho ngoại quan. Thống kê thương mại của Mỹ trên phạm vi lớn hơn của Trung Quốc, vì vậy thâm hụt thương mại trong thống kê của Mỹ cao hơn. Lợi thế của Mỹ trong thương mại dịch vụ không được tính trong tổng giá trị thương mại song phương, do đó Mỹ đã cố ý phóng đại hoặc đầu cơ làm mất cân bằng thương mại giữa hai nước. Thương mại dịch vụ rất khó để thống kê, lỗi và thiếu sót có thể là tương đối lớn. Trung Quốc cho rằng thặng dư thương mại của Mỹ trong các lĩnh vực dịch vụ đã bị đánh giá thấp. Sự mất cân bằng thương mại Trung Quốc - Mỹ là do cấu trúc kinh tế của Mỹ cản trở ngành dịch vụ và công nghệ thông tin...

Thứ ba do khủng hoảng tài chính, suy thoái kinh tế, thất nghiệp cao tại Mỹ

Khi bong bóng bất động sản ở Mỹ bùng nổ, nền kinh tế Mỹ gặp rất nhiều khó khăn dẫn đến khủng hoảng tài chính, suy thoái kinh tế. Theo Bộ Thương mại Mỹ, ước tính ngay cả khi nới lỏng chính sách tiền tệ, tăng trưởng kinh tế Mỹ vẫn không cao, bong bóng bất động sản và khủng hoảng tài chính vẫn còn là nguyên nhân chính của suy thoái kinh tế. Thậm chí đáng lo ngại hơn là sự suy giảm kinh doanh trong các lĩnh vực dịch vụ của Mỹ, tỷ lệ thất nghiệp cao. Kinh nghiệm lịch sử cho thấy rằng, sức mạnh của bảo hộ thương mại và phát triển kinh tế gắn kết chặt chẽ với nhau, xuất khẩu đóng vai trò đặc biệt quan trọng, dẫn đến các tổ chức công nghiệp Mỹ gây áp lực lên Chính phủ Mỹ, tạo ra các cuộc xung đột tranh chấp thương mại với Trung Quốc.

2.2. Quan điểm của Mỹ

Thứ nhất do kế hoạch thúc đẩy sáng tạo nội địa của Trung Quốc

Từ năm 2009, các công ty Mỹ đã bắt đầu lo ngại về một số chính sách của Chính phủ

³ Nguồn: <http://chineseculture.boat.com/libnany/china/whitepaper/b/stnade.htm>.

Trung Quốc về việc thiết lập một hệ thống “cấp phép sản phẩm sáng tạo nội địa”. Ví dụ, tháng 11 năm 2009, Chính phủ Trung Quốc đã phát hành một thông tư về phát động các sản phẩm sáng tạo nội địa, yêu cầu các công ty nộp hồ sơ về các sản phẩm của họ vào tháng 12 năm 2009 để được xem xét công nhận là “sản phẩm sáng tạo nội địa”. Đại diện các doanh nghiệp Mỹ bày tỏ lo ngại sâu sắc về thông tư này, cho rằng Chính phủ Trung Quốc đã bảo hộ, mở rộng ưu đãi mua sắm chính phủ cho các công ty nội địa Trung Quốc đã phát triển và sở hữu tài sản trí tuệ, và do đó phần lớn loại trừ các công ty nước ngoài. Phòng Thương mại Mỹ cho rằng “những sáng kiến trong thông tư hầu như không thể cho bất kỳ công ty nước ngoài nào tham gia vào thị trường mua sắm chính phủ của Trung Quốc, ngay cả những nước đã đầu tư đáng kể và lâu dài ở Trung Quốc, sử dụng nhân công Trung Quốc, và nộp thuế cho Chính phủ Trung Quốc. Một cuộc khảo sát của Phòng Thương mại Mỹ tại Trung Quốc cho thấy 40% số người được hỏi tin rằng chính sách đổi mới nội địa của Trung Quốc sẽ làm tổn thương các doanh nghiệp của họ và 26% cho biết các doanh nghiệp của họ đã bị tổn thương bởi những chính sách như vậy. Vào tháng 11 năm 2011, WTO đã xem xét lại các chính sách sở hữu trí tuệ của Trung Quốc, đại diện WTO nói rằng chính sách đổi mới nội địa của Trung Quốc đã tạo ra một xu hướng đáng lo ngại, phân biệt đối xử nhằm ép buộc chuyển giao công nghệ. Trước mối quan tâm của Mỹ về chính sách đổi mới nội địa của Trung Quốc, chính phủ Trung Quốc cho rằng họ không phân biệt đối xử với các công ty nước ngoài hoặc vi phạm các quy tắc thương mại toàn cầu. Tuy nhiên, trong chuyến thăm Mỹ của Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào tháng 1 năm 2011, Chính phủ Trung Quốc tuyên bố không áp dụng chính sách đổi mới đối với hoạt

động mua sắm chính phủ. Trong Đối thoại chiến lược kinh tế Mỹ - Trung Quốc vào tháng 5 năm 2011, Trung Quốc đã cam kết loại bỏ tất cả các sản phẩm đổi mới nội địa. Đến tháng 11 năm 2011, trong các cuộc đàm phán của Ủy ban thương mại hỗn hợp Mỹ - Trung Quốc (JCCT), Chính phủ Trung Quốc “*thông báo rằng Hội đồng Nhà nước đã ban hành chính sách yêu cầu chính quyền các tỉnh, thành phố và khu tự trị loại bỏ tất cả danh mục sản phẩm hoặc các biện pháp áp dụng chính sách đổi mới đối với các hoạt động mua sắm chính phủ*”⁴. Điều này xảy ra sau khi nhóm doanh nghiệp nước ngoài lo ngại rằng chính sách đổi mới nội địa phân biệt đối xử có thể tiếp tục được thực hiện ở cấp địa phương, thậm chí sau cam kết của Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào.

Thứ hai do chính sách về quyền sở hữu trí tuệ của Trung Quốc

Đại diện các doanh nghiệp và Chính phủ Mỹ đã lên tiếng lo ngại về những thiệt hại về kinh tế ngày càng tăng mà các công ty Mỹ đang phải gánh chịu do những hành vi xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ của Trung Quốc (và các nước khác). Một trong những vấn đề quan trọng nhất mà các công ty Mỹ phải đối mặt khi kinh doanh tại Trung Quốc là đảm bảo quyền sở hữu trí tuệ. Các công ty Mỹ đã lo ngại về áp lực mà họ thường gặp phải từ các tổ chức chính phủ Trung Quốc về việc chia sẻ công nghệ và sở hữu trí tuệ với một đối tác Trung Quốc. Mặc dù Trung Quốc đã cải thiện đáng kể quyền sở hữu trí tuệ trong vài năm qua, tuy nhiên các doanh nghiệp Mỹ phàn nàn rằng tỷ lệ vi phạm bản quyền ở Trung Quốc vẫn duy trì ở mức độ cao, gây thiệt hại kinh tế rất lớn cho họ. Chính phủ Trung Quốc cho rằng họ đã cải thiện đáng

⁴ Nguồn: <http://chineseculture.boat.com/libnany/china/whitepaper/b/stnade.htm>.

kế chế độ bảo vệ sở hữu trí tuệ, tuy nhiên đất nước vẫn còn thiếu nguồn lực và một hệ thống pháp lý hiệu quả để đối phó với các hành vi vi phạm sở hữu trí tuệ. Tuy nhiên, một số nhà phân tích cho rằng, sự kém hiệu quả trong việc thực hiện quyền sở hữu trí tuệ của Trung Quốc, một phần là do tham vọng của Chính phủ Trung Quốc muốn biến nước này thành một quốc gia công nghệ cao, do đó họ khoan dung với các doanh nghiệp vi phạm quyền sở hữu trí tuệ nếu điều đó giúp các công ty Trung Quốc có được những công nghệ tiên tiến.

Mặc dù Trung Quốc đã thực hiện một số cải tiến đáng chú ý liên quan đến chế độ thực thi quyền sở hữu trí tuệ, tuy nhiên vấn đề vi phạm quyền sở hữu trí tuệ vẫn còn, sự gia tăng đáng báo động các vụ trộm cắp bí mật thương mại (cả trong và ngoài Trung Quốc) vì lợi ích của các tổ chức nước này. “*Nguyên nhân các vụ trộm cắp thương mại một phần xuất phát từ hoạt động quản lý yếu kém của nhà nước*”⁵. Các cuộc tấn công vào các công ty Mỹ đã dấy lên lo ngại về khả năng trộm cắp sở hữu trí tuệ của Mỹ với quy mô lớn và tác động kinh tế của nó đối với Mỹ.

Năm 2013, Chính phủ Mỹ và Trung Quốc đã thành lập một nhóm làm việc cấp cao về an ninh mạng trong đối thoại an ninh chiến lược Mỹ - Trung Quốc. Theo Bộ Ngoại giao Mỹ, hai nước đã quyết định các biện pháp thiết thực nhằm tăng cường đối thoại để hướng dẫn hoạt động trong không gian mạng dựa trên các tiêu chuẩn và nguyên tắc quốc tế.

Thứ ba do chính sách tiền tệ của Trung Quốc

Không giống như hầu hết các nền kinh

tế tiên tiến khác, Trung Quốc không duy trì tỷ giá hối đoái thả nổi trên thị trường. Từ năm 1994 đến tháng 7 năm 2005, Trung Quốc cố định đồng tiền của mình, 8,28 nhân dân tệ/1 đô la Mỹ. Vào tháng 7 năm 2005, Trung Quốc tăng định giá đồng nhân dân tệ so với đô la Mỹ lên khoảng 2,1%. Để duy trì tỷ lệ ngoại tệ mục tiêu với đồng đô la Mỹ và các đồng tiền khác, Chính phủ Trung Quốc đã duy trì hạn chế và kiểm soát các giao dịch vốn và đã mua đô la Mỹ (và tài sản bằng đô la Mỹ) với quy mô lớn. Theo ngân hàng Trung Quốc, từ tháng 7 năm 2005 đến tháng 7 năm 2009, tỷ giá nhân dân tệ/đô la Mỹ tăng từ 8,27 đến 6,83, tăng 21,1%. Tuy nhiên, khi những ảnh hưởng của cuộc khủng hoảng tài chính toàn cầu trở nên rõ ràng, Chính phủ Trung Quốc dừng sự định giá đồng nhân dân tệ và sau đó giữ tỷ giá đồng nhân dân tệ/đô la tương đối ổn định ở mức 6,83 từ tháng 7 năm 2009 đến tháng 6 năm 2010 để giúp hạn chế tác động của sự sụt giảm mạnh trong nhu cầu toàn cầu đối với các sản phẩm của Trung Quốc. Nhiều nhà hoạch định chính sách Mỹ, đại diện của các doanh nghiệp nhập khẩu cho rằng, mặc dù cải cách nhỏ, Chính phủ Trung Quốc vẫn tiếp tục chủ động can thiệp vào thị trường tiền tệ để giữ giá trị đồng nhân dân tệ thấp giả tạo, so với đồng đô la Mỹ. Chính sách này cung cấp một trợ cấp gián tiếp cho các nhà xuất khẩu Trung Quốc (làm cho hàng hóa Trung Quốc rẻ hơn ở Mỹ), trong khi thuế đánh vào hàng hóa nhập khẩu của Mỹ vào Trung Quốc làm cho hàng hóa đắt hơn. Chính sách này đặc biệt gây tổn thương đến một số ngành sản xuất của Mỹ đang bị buộc phải cạnh tranh với chi phí thấp với các sản phẩm giá rẻ của Trung Quốc và đã dẫn đến tình trạng thất nghiệp đáng kể tại Mỹ. Các nhà kinh tế cho rằng chính sách tiền tệ của Trung Quốc là một yếu tố quan trọng ảnh hưởng đến quy mô và tăng trưởng thâm hụt

⁵ Nguồn: USTR, 2012 Special/301 Report, April 2012, available at <http://www.ustr.gov/sites/default/files/2012%20special%20301%20report0.pdf>.

thương mại Mỹ - Trung Quốc. Một số đại biểu Quốc hội Mỹ cho rằng, với tỷ lệ thất nghiệp tại Mỹ cao như hiện tại, chính sách tiền tệ của Trung Quốc không thể dung thứ được.

3. Chiến tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc và ảnh hưởng đến kinh tế toàn cầu

Bất chấp những dự báo về nguy cơ của chiến tranh thương mại, những chính sách kinh tế thương mại khó dự đoán và bất ổn của chính phủ Mỹ, trong 6 tháng đầu năm 2018, *thương mại toàn cầu vẫn tiếp tục tăng trưởng* với tốc độ là 4,55%. Trong Quý II, thương mại của Trung Quốc và Mỹ cũng vẫn có sự tăng trưởng tương đối mạnh mẽ. Thương mại của EU có bước tăng trưởng đột phá trong khi thương mại của châu Á có dấu hiệu suy giảm. Tuy nhiên, *sự tăng trưởng của thương mại toàn cầu đã có dấu hiệu chững lại* khi tốc độ tăng trưởng Quý II/2018 thấp hơn nhiều so với tốc độ tăng trưởng Quý II/2017 và thấp hơn tốc độ tăng trưởng của Quý I/2018. Đặc biệt, khi Mỹ và Trung Quốc bắt đầu hiện thực các kế hoạch áp thuế vào đầu Quý III, thì ảnh hưởng tiêu cực của cuộc chiến thương mại Mỹ Trung đến thương mại toàn cầu đã trở nên rõ ràng hơn. *Tuy nhiên, tác động cuối cùng của cuộc chiến tranh thương mại Mỹ Trung đến dòng chảy thương mại toàn cầu thời điểm này khó có thể dự đoán chính xác*, vì nó phụ thuộc không chỉ vào Mỹ và Trung Quốc, mà còn phụ thuộc rất nhiều vào khả năng leo thang, khả năng lan rộng của cuộc chiến tranh thương mại này cũng như khả năng điều chỉnh dòng thương mại, chính sách tiền tệ và tỷ giá của các nước khác trên thế giới. Tuy nhiên, chúng ta có thể đưa ra một vài dự báo ban đầu về tác động của cuộc chiến thương mại này. *Thứ nhất, thương mại toàn cầu có nhiều khả năng sẽ tiếp tục tăng trưởng chậm lại* trong hai Quý cuối năm 2019 do Trung Quốc và Mỹ là hai

đối tác thương mại lớn nhất thế giới - giảm tiếp cận thị trường của nhau khi hàng rào thuế quan tăng. Tuy nhiên, nếu hai quốc gia này có thể chuyển hướng thương mại sang các quốc gia khác và EU có thể tiếp tục duy trì được tốc độ tăng trưởng của hai Quý đầu năm, thì có thể tốc độ tăng trưởng của kim ngạch thương mại toàn cầu tuy suy giảm nhưng không lớn. *Thứ hai, tuy tốc độ tăng trưởng thương mại toàn cầu suy giảm nhưng có thể kim ngạch thương mại toàn cầu có thể sẽ không giảm* vì một vài lý do. Đầu tiên là độ co giãn của cầu đối với phần lớn hàng hoá xuất khẩu của Trung Quốc là khá thấp và hàng hoá của Mỹ sang Trung Quốc cũng có thể được chuyển hướng để xuất khẩu sang các quốc gia khác. Điều đó làm cho có thể tổng kim ngạch thương mại của Mỹ và Trung Quốc sẽ không giảm. Trên thực tế, tỷ giá USD so với Nhân dân tệ đã tăng 5,5% trong năm 2018 và tăng khoảng 7,5% trong vòng 12 tháng qua (Tappe, 2018). *Thứ ba, nếu cuộc chiến tranh Mỹ - Trung không lan rộng, chủ nghĩa bảo hộ không lan rộng và hai khu vực năng động trong thương mại toàn cầu là EU và ASEAN tiếp tục theo đuổi mạnh mẽ con đường tự do hoá thương mại, duy trì được tốc độ tăng trưởng thương mại như năm 2017 và đầu năm 2018, không nên quá lo sợ rằng chiến tranh thương mại Mỹ - Trung sẽ ảnh hưởng quá lớn đến thương mại và nền kinh tế thế giới*. Thương mại với Mỹ chỉ đóng góp 2,5% vào GDP Trung Quốc và thương mại với Trung Quốc chỉ đóng góp 1% vào GDP Mỹ. Do đó, theo Andrew Kenninsham: “Nếu giá trị thương mại giữa hai nước có giảm tới 20%, thì tác động trực tiếp đến GDP chỉ ở mức 0,5% đối với Trung Quốc và 0,2% đối với Mỹ” (Tappe, 2018). Ngoài ra, dù Trung Quốc và Mỹ chiếm tổng cộng 22% kim ngạch xuất khẩu của thế giới, thương mại song phương giữa hai nước chỉ chiếm 3,2% thương mại

toàn cầu. Tuy nhiên, cũng cần phải nhận thấy rằng nếu cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung leo thang lên 500 tỷ USD như Tổng thống Mỹ tuyên bố hoặc lan rộng, thì tác động của cuộc chiến này với thương mại và nền kinh tế thế giới sẽ lớn hơn rất nhiều.

4. Chiến tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc ảnh hưởng đến kinh tế Việt Nam như thế nào?

Đến thời điểm hiện tại, các sản phẩm nhôm thép của Việt Nam xuất khẩu ra thế giới chưa phải đối mặt trực diện với các biện pháp bảo hộ ở các thị trường. Tuy nhiên, đã xuất hiện các quan ngại nhất định, ví dụ như tăng trưởng xuất khẩu giảm dần qua các tháng và hàng xuất khẩu của Việt Nam, đặc biệt là thủy sản cũng gặp một số các trở ngại ở các thị trường lớn. Mỹ gia tăng biện pháp thuế chống bán phá giá với cá tra, basa, thực thi các biện pháp kiểm soát chất lượng, quy trình sản xuất thủy sản nhập khẩu. EU áp dụng thẻ vàng, kiểm tra với tần suất 100% các lô hàng, đối với hải sản Việt Nam. Do đó, nếu cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung leo thang và tiếp tục lan rộng, với độ mở thương mại cao của Việt Nam, vì cả Trung Quốc, Mỹ đều là hai đối tác thương mại chủ chốt, cho nên Việt Nam sẽ chịu tác động phức tạp và nhiều chiều từ cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung. Khi bị Mỹ áp thuế, Trung Quốc có thể tìm cách “mượn đường” Việt Nam, “lách luật” để từ đó xuất khẩu vòng sang thị trường Mỹ. Ví dụ như thép Trung Quốc có thể mạo danh thép Việt Nam để xuất khẩu sang Mỹ, từ đó có thể gây ra căng thẳng giữa Việt Nam và Mỹ. Tuy nhiên, cũng cần lưu ý là các mặt hàng bị áp thuế hầu hết đều là những mặt hàng máy móc, công nghệ tương đối đặc thù, nên Trung Quốc cũng không phải quá dễ dàng chuyển sang Việt Nam để lách thuế. Trung Quốc sẽ tìm cách đầu tư sang các nước châu Á, trong đó có Việt

Nam và từ đó lại xuất khẩu hàng hoá sang Mỹ. Do đó, Việt Nam và các nước châu Á có thể bị biến thành “sân sau” của Trung Quốc trong cuộc chiến thương mại. Kết quả là chính Việt Nam và các nước châu Á khác có nguy cơ nằm trong danh sách áp thuế của Mỹ trong tương lai. Đồng thời khi Trung Quốc khó khăn hơn trong việc tiếp cận thị trường Mỹ, Trung Quốc sẽ quay sang đẩy mạnh xuất khẩu sang các thị trường khác trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Điều đó dẫn đến hai khía cạnh. Ở khía cạnh thứ nhất, khi Trung Quốc đẩy mạnh xuất khẩu sang Việt Nam, Việt Nam sẽ phụ thuộc vào thương mại với Trung Quốc và gia tăng sức ép cạnh tranh trên thị trường nội địa từ hàng hoá Trung Quốc. Việt Nam sẽ đứng trước nguy cơ nhập siêu trầm trọng hơn từ Trung Quốc. Ở khía cạnh thứ hai, khi các mặt hàng của Trung Quốc bị đánh thuế bổ sung chuyển hướng sang các thị trường khác, xuất khẩu của Việt Nam sang thế giới cũng có thể gặp khó khăn khi phải cạnh tranh với hàng hoá của Trung Quốc trên các thị trường này. Xuất khẩu của Việt Nam sang Trung Quốc cũng có thể khó khăn hơn vì nếu Trung Quốc không tìm được thị trường xuất khẩu thay thế Mỹ thì có thể một phần hàng hoá xuất khẩu của Trung Quốc sẽ phải tiêu dùng nội địa. Việt Nam cũng có thể có cơ hội tăng xuất khẩu hàng hoá sang Mỹ nếu hàng Trung Quốc bị hạn chế. Tuy nhiên, tác động này có thể không lớn vì đến thời điểm hiện tại, nhiều hàng hoá Mỹ và Trung Quốc đã và dự kiến áp thuế không phải là sản phẩm xuất khẩu chủ lực của Việt Nam. Bên cạnh đó, Việt Nam cần lưu ý đến cơ hội thu hút đầu tư từ Mỹ vì các doanh nghiệp Mỹ có thể chuyển dịch các nhà máy, công ty từ Trung Quốc sang thị trường Việt Nam. Nếu có sự chuyển dịch này, đây là cơ hội để Việt Nam tăng cường năng lực sản xuất trong các lĩnh vực công nghiệp, như lắp ráp điện tử.

5. Kết luận

Cuộc chiến thương mại Mỹ - Trung Quốc một mặt đem lại đem lại những ích lợi khác nhau cho mỗi nước, theo tinh thần của chủ nghĩa dân tộc, nhưng mặt khác cũng làm nảy sinh nhiều mâu thuẫn giữa hai nước, nhất là sau khi Trung Quốc thực hiện chiến lược phát triển kinh tế sâu rộng, nước này ngày càng gia tăng ảnh hưởng trong khu vực và trên thế giới, mở ra cơ hội cho các nhà lãnh đạo Trung Quốc trả đũa chống lại các nhóm doanh nghiệp Mỹ. Khi nền kinh tế Mỹ tiếp tục phát triển, các ngành công nghiệp hỗ trợ sẽ mất lợi thế cạnh tranh và phải dựa vào nhập khẩu. Do đó, các nhà xuất khẩu Trung Quốc sẽ tiếp tục phải đối mặt với nhiều cuộc điều tra chống bán phá giá, thuế đối kháng, và các biện pháp hành chính thường xuyên tại thị trường Mỹ trong tương lai. Tuy nhiên, nếu Trung Quốc giữ giá đồng nhân dân tệ gần 6,83/USD, và nếu một số ngành công nghiệp Mỹ tiếp tục các biện pháp bảo vệ mới, cuộc chiến thương mại sẽ để lại những hệ quả chính trị và pháp lý nghiêm trọng. Trung Quốc rất có thể sẽ thách thức các biện pháp áp thuế đối kháng của Mỹ trong WTO. Ngoài ra, Trung Quốc cũng có thể tham gia vào trả đũa cả về mặt tài chính và thương mại. Tranh chấp có thể trở thành trung tâm của mối quan hệ Trung Quốc - Mỹ trong một thời gian dài và hậu quả rất khó xác định.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Tài chính (2018). Điểm tin kinh tế - tài chính quốc tế ngày 6/6 kinh tế tài chính thế giới.
2. Bộ Công thương (2018) “Báo cáo xuất nhập khẩu Việt Nam 2017” truy cập tại địa chỉ: <http://moet.gov.vn/documents/36315/0/bc+xnk+2017.p&589455-s53-8663-4ee5-ab71-635e330ebb06>.
3. Báo Thanh Niên số 245, ngày 2/9/2019 mục Quốc tế, trang 22 “Mỹ- Trung dồn dập trả đũa thương mại”.
4. Trung tâm WTO (2018) Mỹ khơi mào căng thẳng thương mại toàn cầu. Bản tin doanh nghiệp và tự do hóa thương mại, Quý II (12), 20 - 31.
5. Bown, c. p. (2018). Trump has announced massive aluminum and steel tariffs. Here are 5 things you need to know. The Washington Post
https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/03/01/trump-has-announced-massive-aluminum-and-steel-tariffs-here-are-5-things-you-need-to-know/?noredirect=on&utm_term=.4dedb9d8ea4b
6. Trung tâm trọng tài quốc tế Việt Nam (VIAC), và Hồ Chí Minh City (CIIS), tài liệu hội thảo “cạnh tranh thương mại giữa Mỹ - Trung Quốc - Cơ hội hay thách thức với doanh nghiệp” TPHCM ngày 25/6/2019.
7. Nguyễn Thu Hương, thạc sĩ, Khoa kinh doanh Quốc tế, học viện Ngân hàng về “khái niệm chiến tranh thương mại giữa Mỹ và Trung Quốc” tháng 3/2019.
8. Cheng, E. (2018). Trump proposes \$100 billion in additional tariffs on Chinese products. CNBC, 5/4/2018.
9. Modler, M. (2018). Making sense of President Donald Trump’s steel tariff proposal. TheLeader. <http://e.theleader.vn/making-sense-of-president-donald-trumps-steel-tariff-proposal-20180306004825235.htm>
10. Tappe, A. (2018). 5 things about a u.s.-China trade war that might surprise investors. MarketWatch, 17/9/2018. <https://www.marketwatch.com/story/5-things-about-a-us-china-trade-war-that-might-surprise-investors-2018-09-11>.